

UTVIKLING AV LESEFERDIGHET KREVER **FOKUS PÅ LESING** SOM GRUNNLEGGENDE FERDIGHET I ALLE FAG



- Lærere som underviser på ungdomstrinnet, har ansvar for at elevene utvikler gode leseferdigheter. Evalueringen av *Kunnskapsløftet* viste likevel at mange lærere er usikre på hvordan de skal jobbe med lesing som grunnleggende ferdighet i sine fag.



I denne artikkelen gjør vi rede for hva forskning sier om hvordan læreren kan arbeide med lesing som grunnleggende ferdighet i sine fag på ungdomstrinnet. Artikkelen framhever også det ansvaret skoleledelsen har for å sikre at lærerne arbeider med å integrere grunnleggende ferdigheter i alle fag.

LESING SOM GRUNNLEGGENDE FERDIGHET I ALLE FAG

I Læreplanverket for Kunnskapsløftet er det å kunne lese en av fem grunnleggende ferdigheter i grunnopplæringen¹. Forståelsen av lesing i Kunnskapsløftet er inspirert av OECDs definisjon av lesing, slik den også er formulert i PISAs teoretiske rammeverk. Dette innebærer at «... elevene kan forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i skrevne tekster for å kunne nå sine mål, for å utvikle sine kunnskaper og evner, og for å delta i samfunnet.»² Lesing er dermed forstått som en aktiv, målrettet og funksjonell handling som brukes i en rekke situasjoner for ulike formål. Evalueringen av Kunnskapsløftet viser likevel at mange lærere ikke forholder seg til lesing som ferdighet i de ulike fagene.⁶

I løpet av ungdomstrinnet møter eleven mange teksttyper i ulike fag. Sjanger, form og innhold er slik at tekstene krever

forskjellige tilnærminger. Mange elever utvikler strategier på egen hånd for å forstå innholdet, mens andre trenger hjelp til å utvikle lesestrategier.²¹ Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning legger i tillegg vekt på betydningen av tilgangskompetanse. Dette understreker at lesing er en forutsetning for å kunne delta aktivt i samfunnslivet på en kritisk og reflektert måte.¹⁵ Skolen har ansvar for å legge til rette for lesesituasjoner hvor elevene skal bruke kunnskapen på ulike måter.^{15 16}

ENGASJEMENT OG MOTIVASJON GIR LESELYST

Lesesatsingen *Gi rom for lesing!* (2003–2007) la et godt grunnlag for en positiv utvikling i elevenes interesse for lesing.^{3 5} PIRLS og PISA³ viste at det er en klar sammenheng mellom elevenes positive holdninger til lesing og deres leseferdigheter.^{8 13 25 26}

REFERANSER

- 1 Biancarosa, C. og C.E. Snow (2006): Reading next—A vision for action and research in middle and high school literacy: A report to Carnegie Corporation of New York. Washington, DC: Alliance for Excellent Education.
- 2 Bråten, I. (2007): Leseferdståelse – innledning og oversikt. I Bråten, I. (red.). Leseferdståelse. Oslo: Cappellens Akademiske Forlag.
- 3 Buland, T., T. Dahl, L. Finbak og V. Havn. (2008): Det er nå det begynner! Sluttrapport fra evalueringen av tiltaksplanen «Gi rom for lesing!». SINTEF Teknologi og samfunn. Gruppe for skole- og utdanningsforskning og NTNU Voksne i livslang læring, Trondheim mai 2008.
- 4 Guthrie, J.T. og Wigfield, A. (2000): Engagement and Motivation in Reading Research. I Kamil, M.L., Mosenthal, P.B, Pearson, P.D. og Barr, R. (red.): Handbook of Reading Research vol. III. Mahwah, New Jersey og London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, s. 403–421.
- 5 Haugstveit, T. B., G. Sjølie og T. Sommervold (2009): Lesing på ungdomstrinnet. En rapport fra et Gi rom for lesing!-prosjekt. Rapport nr 9/2009 Høgskolen i Hedmark.
- 6 Hertzberg, F. (2009): Skolen og grunnleggende ferdigheter. I Møller, J., Prøitz, T. og Aasen, P. (red.). Kunnskapsløftet – tung bør å bære? Underveisanalyse av styringsreformen i skjæringspunktet mellom politikk, administrasjon og profesjon. Universitetet i Oslo: ILS og NIFU Step. s. 137–146.
- 7 Kjærnsli, M., S. Lie., R.V. Olsen, A. Roe og A. Turmo (2004): Rett spor eller ville veier? Norske elevers prestasjoner i matematikk, naturfag og lesing i PISA 2003. Oslo: Universitetsforlaget.
- 8 Kjærnsli, M., S. Lie, R.V. Olsen og A. Roe (2007): Tid for tunge løft. Norske elevers kompetanse i naturfag, lesing og matematikk i PISA 2006. Oslo: Universitetsforlaget.
- 9 Kjærnsli, M. og A. Roe (2010): På rett spor: Norske elevers kompetanse i lesing, matematikk og naturfag i PISA 2009. Oslo: Universitetsforlaget.
- 10 Lie, S., M. Kjærnsli, A. Roe og A. Turmo (2001): Godt rustet for framtida? Norske 15-åringers kompetanse i lesing, og realfag i et internasjonalt perspektiv. Acta Didactica 4/2001. Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling, Universitetet i Oslo.
- 11 Maagerø, E. og D. Skjelbred (2010): De mangfoldige realfagstekstene. Om lesing og skrivning i matematikk og naturfag. Bergen: Fagbokforlaget/LNU.

1 Det er utviklet dokumenter for hvordan grunnleggende ferdigheter skal forstås, og hvordan de er integrert i fag. Dokumentene ligger på <http://www.udir.no>. 2 <http://www.pisa.no/index.html>. Se også UNESCOs definisjon i St. meld 30 (2003–2004), *Kultur for læring*. Her er det anbefalt å definere mål for «Literacy» som grunnleggende ferdigheter på alle nivåer i utdanningssystemet. 3 PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) undersøker elevenes interesse for lesing og deres leseferdigheter på 4. trinn, mens PISA (Programme for International Student Assessment) undersøker dette blant 15-åring. 20

De viste også en relativt sterk sammenheng mellom elevenes holdninger til lesing og deres prestasjoner i fag som naturfag og matematikk.^{7 8 10}

Studier fra det siste tiåret viser at det er en sterk sammenheng mellom motivasjon for lesing og god leseferdighet.^{4 12 21} Forskning viser at arbeidet med å motivere elevene er en sentral del av en god leseopplæring, fordi motivasjon og engasjement er avgjørende for evnen og viljen til å lese.⁹

KODINGSFERDIGHETER, ØKT ORDFORRÅD OG SJANGERKUNNSKAP GIR BEDRE LESEFORSTÅELSE

Mange av ordene elevene møter i fagtekstene, kan være vanskelige å avkode og forstå. Elevene må være i stand til å avkode ordene i en tekst uten for mye strev for å kunne opparbeide god leseforståelse. Forskning viser at det er en sterk sammenheng mellom ordavkodingsferdigheter og leseforståelse, selv om denne sammenheng ikke er like sterk på høyere alderstrinn som i tidlig skolealder.²⁴ Det er også dokumentert at leseforståelsen svekkes hos mange elever på ungdomstrinnet fordi de retter så mye av oppmerksomheten mot enkeltord i en tekst.² Lærere har et medansvar for å sikre at elevene utvikler leseferdighetene også etter begynneropplæringen, selv om norskfaget

har et hovedansvar for å utvikle kodingsferdigheter. Forskning på lesekompetanse viser at lærere bør oppfordres til å høre elevene lese høyt i sitt fag, for å oppdage et eventuelt misforhold mellom kodingsferdigheter og kravene som stilles i ulike fagtekster.¹¹

Ordforrådet beskrives ofte som en av de faktorene som er av størst betydning for elevenes leseforståelse.²⁷ Å lese for å lære i ulike fag innebærer å tilegne seg de fagspesifikke ordene og faguttrykkene som ikke alltid finnes i elevenes muntlige vokabular. Derfor understreker forskningslitteraturen betydningen av å arbeide bevisst med å øke elevenes ordforråd både i bredde og dybde.¹⁵

GODE LESESTRATEGIER GIR MER MÅLRETTET LESING

Forskning viser at norske elever ser ut til å bruke et begrenset repertoar av læringsstrategier og arbeidsformer.^{14 19} Gode lesere kjennetegnes av å være strategiske, og de benytter seg av strategier for leseforståelse som verktøy for å forstå teksten de leser.² Videre vurderer de hvilke strategier som er nyttige, de systematiserer informasjon i teksten, de stiller spørsmål til teksten når de leser, og de kontrollerer om de har forstått det nye de har lest.¹⁹ ➤



- 12** Mucherah, W., og A. Yoder (2008): Motivation for reading and middle school students' performance on standardized testing in reading. *Reading Psychology*, 29(3), 214–235.
- 13** Mullis, I.V.S., M.O. Martin, A.M. Kennedy, P. Foy og K.T. Drucker (2013): PIRLS 2011 International Report in Reading. Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center.
- 14** Møller, J., T.S. Prøitz og P. Aasen (red.) (2009): Kunnskapsløftet – tung bør å bære? Underveisanalyse av styringsreformen i skjæringspunktet mellom politikk, administrasjon og profesjon. Universitetet i Oslo: ILS og NIFU step.
- 15** Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning (2012): Teoretisk bakgrunnsdokument for arbeid med lesing på ungdomstrinnet. Universitetet i Stavanger. http://www.udir.no/Upload/Ungdomstrinnet/Rammeverk/Ungdomstrinnet_Bakgrunnsdokument_lesing_vedlegg_3.pdf
- 16** Nicolaysen, B. K. (2005): Tilgangskompetanse: Arbeid med tekst som kulturdeltaking, I B.K. Nicolaisen og L. Aase (red.). 2005: Kulturmøte i tekstar. Litteraturredaktiske perspektiv. Oslo: Det Norske Samlaget.
- 17** Palincsar, A. S. og A.L. Brown (1984): Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1, 117–175.
- 18** Pressley, M. (2000): Comprehension instructions in elementary school: A quarter-century of research progress. In B.M. Taylor, M.F. Graves og P. van den Broek (red.). *Reading for meaning: Fostering comprehension in the middle grades*. New York: Teachers College Press.
- 19** Roe, A. (2011): *Lesedidaktikk: etter den første leseopplæringen* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- 20** Roe A. og R. Solheim (2007): PISA og PIRLS. Om norske elevers leseresultater. http://www.udir.no/Upload/Forskning/Internasjonale_undersokelser/5/Leseresultater_PISA_og_PIRLS.pdf?epslanguage=no
- 21** Roe, A. og K. Taube (2012): To read or not to read – that is the question. Reading engagement and reading habits in a gender perspective. I Egelund, N. (red.). *Northern Lights on PISA 2009 – focus on reading*. TemaNord 2012:501 Norden. Nordic Council of Ministers.
- 22** Shannahan, T. og C. Shannahan (2008): *Teaching Disciplinary Literacy to Adolescents: Rethinking Content-Area Literacy*. Harvard Educational Review; Spring 2008, 1; ProQuest.
- 23** Utdanningsdirektoratet (2012): God leseopplæring – for lærere på ungdomstrinnet. <http://www.udir.no/Lareplaner/Grunnleggende-ferdigheter/Container/God-leseopplaring-for-larere-pa-ungdomstrinnet/>
- 24** Vellutino, F.R. (2003): Individual differences as sources of variability in reading comprehension in elementary school children. I A.P. Sweet og C.E. Snow (red.). *Rethinking reading comprehension* (s. 51–81). New York: The Guilford Press.
- 25** Van Daal, V., R. Solheim og N.N. Gabrielsen (2012): Godt nok? Norske elevers leseferdigheter på 4. og 5. trinn. PIRLS 2011 – Norsk rapport. Lesesenteret, Universitetet i Stavanger.
- 26** Van Daal, V., R. Solheim, N.N. Gabrielsen og A.C. Begnum (2007): PIRLS Norske elevers leseinnsett og leseferdigheter. Resultater fra fjerde og femte trinn i den internasjonale studien PIRLS 2006. Universitetet i Stavanger.
- 27** Wagner, Å.K, S. Strömqvist og P.H. Uppstad (2008): *Det flerspråklige mennesket. En grunnbok om skriftspråklæring*. Bergen: Fagbokforlaget/LNU.



God strategiopplæring går over tid og er gjennomgående i elevenes skolehverdag.¹⁸ Undervisning i lesestrategier bør derfor integreres i det daglige arbeidet med tekster i alle fag.¹⁷

God leseopplæring legger til rette for at elevene lærer seg å lese strategisk og kritisk, slik at de raskt kan vurdere hvordan de skal lese en tekst, og hvordan de kan utnytte en tekst.²³ Dersom elevene skal ha forutsetninger for å kunne velge og vurdere egne lesemåter, må lærere i de ulike fagene legge vekt på ulike lesemåter for forskjellige fagtekster.²²



ARBEID MED LESING SOM GRUNNLEGGENDE FERDIGHET I ALLE FAG ER BÅDE ET LÆRERANSVAR OG ET LEDERANSVAR

En god leseopplæring på ungdomstrinnet skal medvirke til å utvikle motiverte og engasjerte lesere. Opplæringen skal også bidra til at elevene utvikler gode språklige ferdigheter og gode avkodingsferdigheter slik at de blir strategiske lesere. Det er derfor en sentral lederoppgave å arbeide for å bevisstgjøre lærere på at lesing er et redskap for læring i alle fag, og at det å kunne lese er en del av fagkompetansen i de ulike fagene.

De reviderte læreplanene kobler tydelig kompetanse og grunnleggende ferdigheter til fagenes egenart. Dette gir lærere på ungdomstrinnet gode muligheter til å forstå hva lesing som grunnleggende ferdighet i ulike fag innebærer.



En god leseopplæring kan gi elevene både morsomme og innsiktsfulle leseopplevelser, utvikle deres lesekompetanse, ordforråd og tilegnelse av kunnskap både på ungdomsskolen og videre i livet. I PISA 2006 ble det konkludert med at det tar mye lengre tid å bli en bedre leser enn det tar å endre lesevaner og holdninger til lesing. PISA i 2009 og PIRLS i 2011 viste til bedre leseresultater både for 4. og 10. trinn. PISA-resultatene som offentliggjøres desember 2013 vil kaste nytt lys over leseinteressen og leseresultatene i norsk skole.

RESSURSER

Arbeidet med oppfølgingen av ungdomstrinnmeldingen har forsøkt å tydeliggjøre hva grunnleggende ferdigheter i lesing er på ungdomstrinnet, og hvorfor det er viktig for elevenes læring i alle fag:

<http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Ressurser-for-larere-pa-ungdomstrinnet/Lesing-for-larere-pa-ungdomstrinnet/>

På [udir.no](http://www.udir.no) kan du lese mer om sammenhengen mellom undervisning og læring:

<http://www.udir.no/Tilstand/Evaluering-av-Kunnskapsloftet/Sammenhengen-mellom-undervisning-og-laring/>

Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning har en egen nettside med blant annet beskrivelser av og eksempler på god praksis i leseopplæring for lærere på ungdomstrinnet:

<http://lesesenteret.uis.no/category.php?categoryID=7944>

Schweigaards gate 15 B
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
www.utdanningsdirektoratet.no

